

Stensträngar i Nibble, Upplands Väsby

L2017:4740, L2017:5191, L2017:4564 m.fl.

Nibble 1:2

Hammarby socken

Upplands Väsby kommun

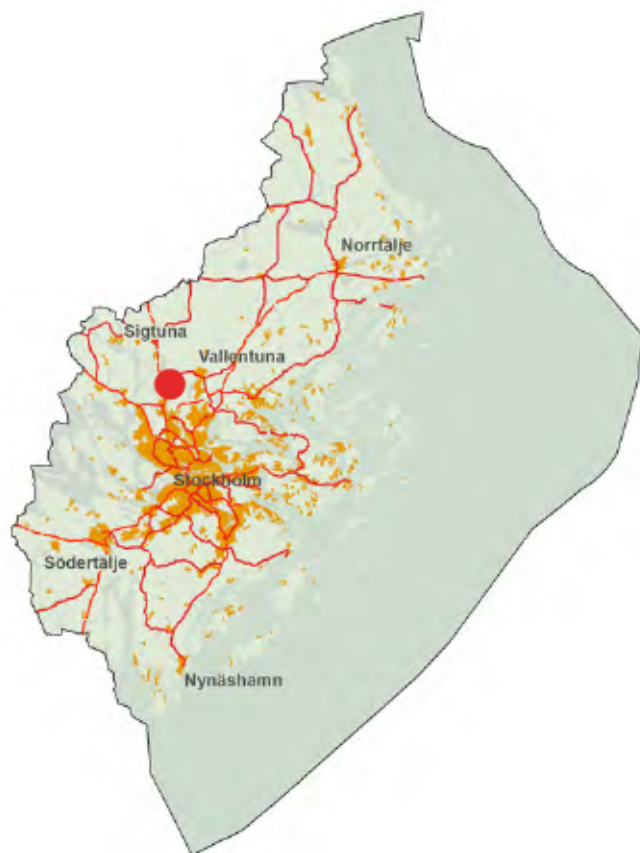
Uppland

Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10
www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Stockholms län med platsen för
utredningen markerad i rött.*

© 2023 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2023:22
Lst dnr 431-56168-2022

Författare	Annica Ramström
Kvalitetsgranskning	Sabina Larsson
Grafisk form	Sabina Larsson
Omslagsfoto	Stensträngen L2023:2901. Foto från sydöst.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2023:22

ARKEOLOGISK UTREDNING

Stensträngar i Nibble, Upplands Väsby

L2017:4740, L2017:5191, L2017:4564 m.fl.

Nibble 1:2

Hammarby socken

Upplands Väsby kommun

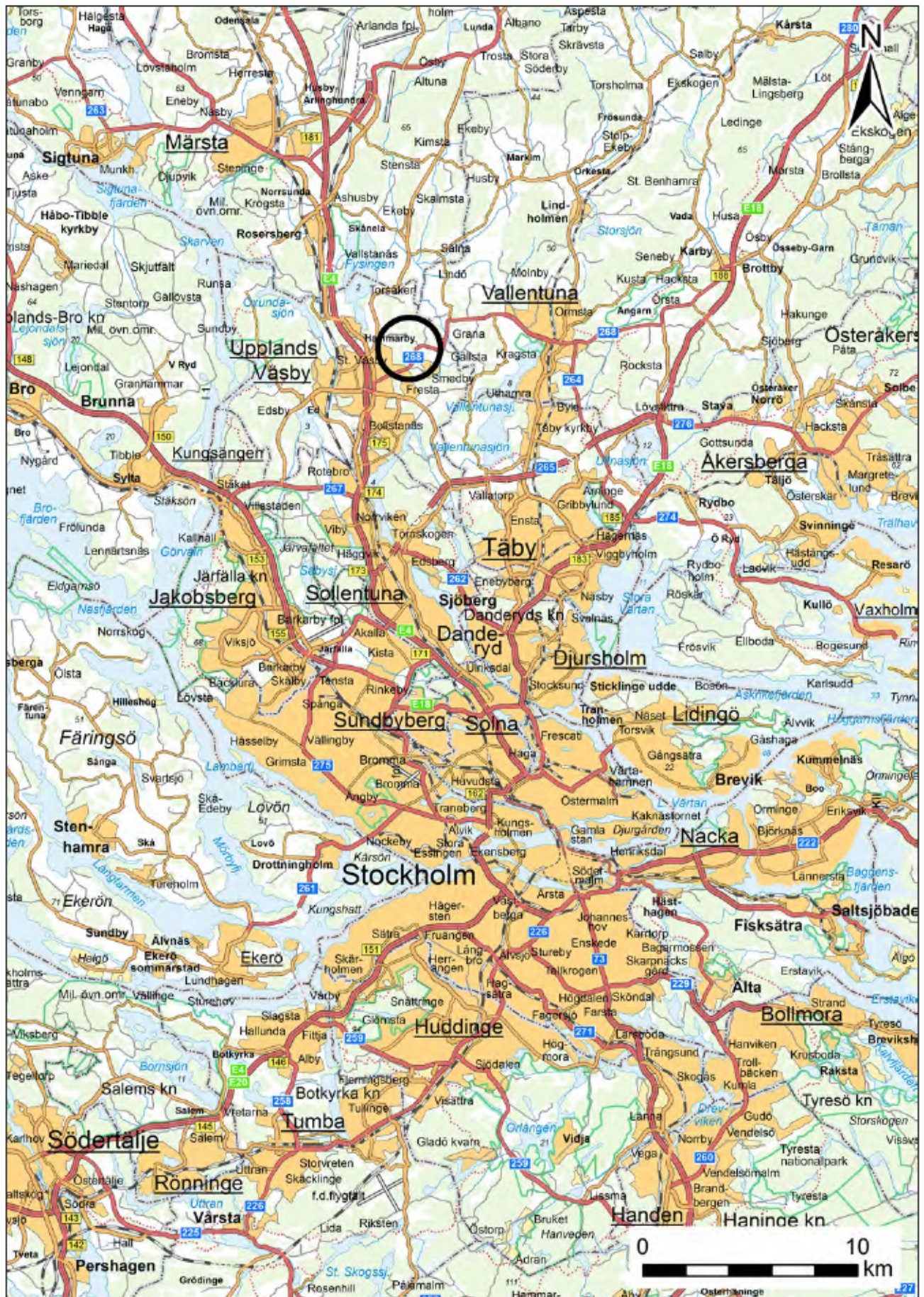
Uppland

Annica Ramström

Lst dnr 431-56168-2022

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	5
Uppdraget	8
Inledning	8
Syfte och målgrupper	8
Metod och genomförande	8
Utredningsområdet	11
Dagens natur- och kulturmiljö	11
Den äldre kulturmiljön	13
Tidigare undersökningar	20
Resultat från inventeringen	22
Objekt 1, 2 och 3, Hägnad/Stensträng, L2017:4740	26
Objekt 4, Hägnad/Stensträng, L2017:4198	27
Objekt 5, Hägnad/Stensträng, L2017:4564	28
Objekt 6, Hägnad/Stensträng, L2017:4344	29
Objekt 7, Hägnad/Stensträng, L2017:4197	29
Objekt 8, Hägnad/Stensträng, L2023:2901	30
Objekt 9, Hägnad/Stensträng, L2016:175	31
Objekt 10, Boplatssläge	31
Objekt 11, Röjningsröse, L2023:2912	33
Objekt 12, Stensättning, L2023:3382	33
Objekt 13, Stensättning, L2023:3383	33
Objekt 14, Stensättning, L2023:3384	34
Objekt 15, Stensättning, L2023:3385	35
Objekt 16, Stensättning, L2016:889	35
Tolkning	36
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	39
Referenser	40
Tekniska och administrativa uppgifter	41

Figur 1. Karta över Stockholm med Upplands Väsby och platsen för utredningsområdet markerad med en svart ring. Skala 1:250 000.

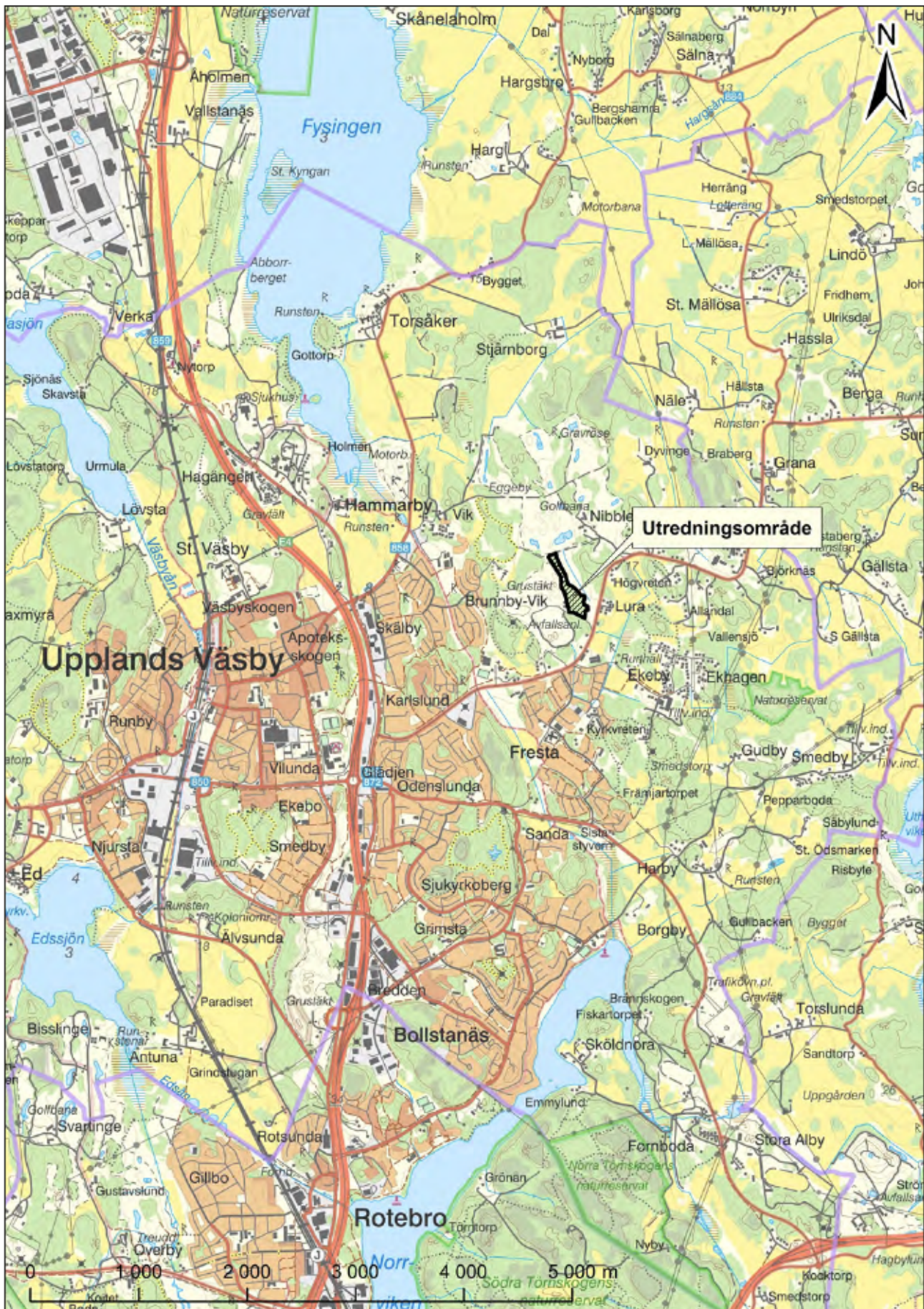
SAMMANFATTNING

I juni 2023 har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom en 3,6 hektar stor yta inom fastigheten Nibble 1:2 i Upplands-Väsby kommun. Utöver en arkeologisk utredning ingick även i uppdraget att mäta in och göra ny antikvarisk bedömning av lämningarna L2017:4740, L2017:4198, L2017:4564, L2017:4739, L2017:4197, L2017:4344, L2017:4563 och L2017:3611, samtliga registrerade som stensträngar med den antikvariska bedömningen möjlig fornlämning. Värt att notera är att det i stensträngssystemet finns två naturliga moränstråk som ingår, L2017:4739 och L2017:4563. Då naturliga moränstråk inte uppfyller rekvisiten i Kulturmiljölagen (KML) för fornlämning kan dessa inte skyddas enligt lag trots att de är en del av stensträngssystemet.

Vid fältinventeringen noterades följande objekt:

Obj	L-nr	Anläggningstyp	Beskrivning	Antikvarisk status före arkeologisk utredning etapp 1	Antikvarisk status efter arkeologisk utredning etapp 1
1	L2017:4740	Hägnad/ Stensträng	82 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,4–0,7 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
2	L2017:4740	Hägnad/ Stensträng	8 meter lång, 0,5–0,7 meter bred och 0,3–0,4 meter hög. Utlöpare från objekt 1.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
3	L2017:4740	Hägnad/ Stensträng	12 meter lång, 0,4–0,7 meter bred och 0,2–0,5 meter hög. Utlöpare från objekt 1.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
4	L2017:4198	Hägnad/ Stensträng	25 meter lång, 0,4–0,7 meter bred och 0,2–0,5 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
5	L2017:4564	Hägnad/ Stensträng	36 meter lång, 0,4–0,6 meter bred och 0,3–0,5 meter hög. I denna ligger ett moränstråk, L2017:4739, se nedan	Möjlig fornlämning	Fornlämning
6	L2017:4344	Hägnad/ Stensträng	38 meter lång, 0,3–2 meter bred och 0,3–2 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
7	L2017:4197	Hägnad/ Stensträng	29 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,3–0,8 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
8	L2023:2901	Hägnad/ Stensträng	14 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,4–0,8 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
9	L2016:175	Hägnad/ Stensträng	17 meter lång, 0,3–0,5 meter bred och 0,2–0,3 meter hög	Fornlämning	Fornlämning

10		Boplatsläge	Ett cirka 5 400 m ² stort stenröjt område.		Boplat, eventuell fornlämning
11	L2023:2912	Röjningsröse	6×3 m, 0,8 m h av sten 0,4–0,8 m st.		Fornlämning, då den överlagrar fornlämning. Rek i lämningstypslistan. Nyregistrering
12	L2023:3382	Stensättning	Närmast rund, 2,5 meter i diameter och 0,3 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
13	L2023:3383	Stensättning	Rund, 5 meter i diameter och 0,3 meter hög		Fornlämning Nyregistrering
14	L2023:3384	Stensättning	Triangulär 2×3×3 meter stor och 0,3 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
15	L2023:3385	Stensättning	Rund, 4 meter i diameter och 0,2 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
16	L2016:889	Stensättning	Rektangulär, 5×4 meter och 0,2-0,3 meter hög.	Fornlämning	Fornlämning
	L2017:4739	Hägnad/stensträng	Moränstråk, Ingår som del i L2017:4564, se ovan objekt 5.	Möjlig fornlämning	Ej lämning, naturbildning
	L2017:4563	Hägnad/stensträng	Moränstråk. Ingår som en del i hägnadssystemet även om det är en naturbildning.	Möjlig fornlämning	Ej lämning, naturbildning
	L2017:3611	Hägnad/stensträng	Sten från grävt dike	Möjlig fornlämning	Ej lämning.

Figur 2. Karta över Upplands Väsby och utredningsområdet. Skala 1:50 000.

UPPDRAGET

Inledning

I juni 2023 har Arkeologgruppen AB genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom en 3,6 hektar stor yta inom fastigheten Nibble 1:2 i Upplands-Väsby kommun. Utöver en arkeologisk utredning ingick även i uppdraget att mäta in och göra ny antikvarisk bedömning på lämningarna L2017:4740, L2017:4198, L2017:4564, L2017:4739, L2017:4197, L2017:4344, L2017:4563 och L2017:3611, samtliga registrerade som stensträngar med den antikvariska bedömningen möjlig fornlämning.

Utredningen genomfördes av Annica Ramström och Sabina Larsson på Arkeologgruppen AB. Beslut om arkeologisk utredning etapp 1 fattades av Länsstyrelsen i Stockholms län och Veidekke Industri var betalningsansvarig.

Syfte och målgrupper

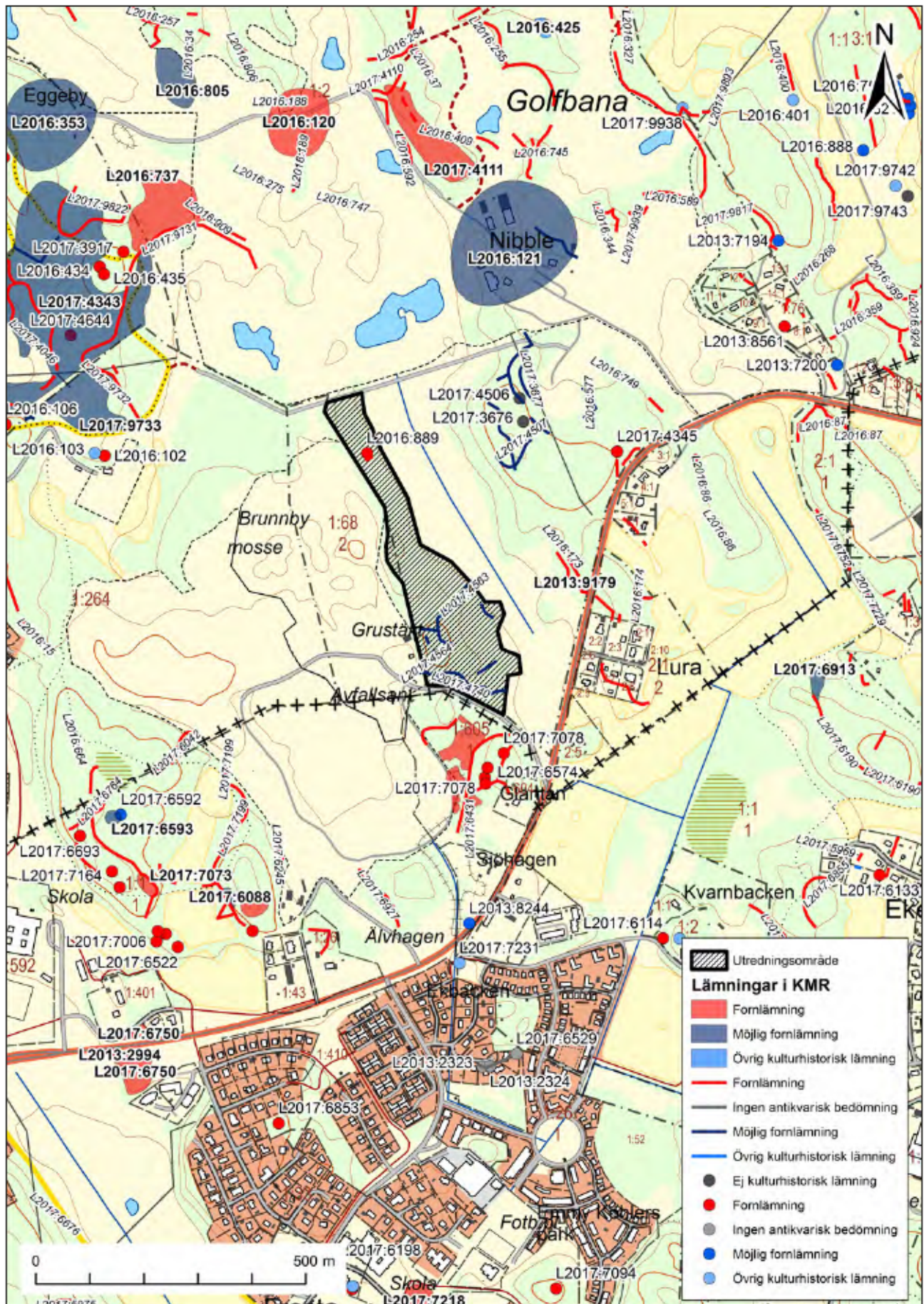
Syftet med den arkeologiska utredningen var enligt Länsstyrelsen i Stockholms läns förfrågningsunderlag att i första hand göra en noggrann bedömning av de registrerade hägnaderna som redovisas i inledningskapitlet. Detta för att särskilja vilka stensträngar som var anlagda till skillnad från naturbildningar.

Utöver detta skulle den arkeologiska utredningen etapp 1 klarlägga förekomst av synliga fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar inom utredningsområdet som inte finns registrerade i Kulturmiljöregistret vid Riksantikvarieämbetet. Dessutom skulle eventuella lägen för förhistoriska boplatser och andra typer av möjliga fornlämningar karteras.

Resultaten från utredningen ska kunna användas av Länsstyrelsen vid den fortsatta tillståndsprövningen och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag för Veidekke Industri i deras fortsatta planering. Utredningens målgrupper är därmed främst Länsstyrelsen i Stockholms län och Veidekke Industri. Resultaten ska dock kunna användas av undersökare inför vidare arkeologiska åtgärder.

Metod och genomförande

Den arkeologiska utredningen inleddes med översiktliga kart- och arkivstudier för att inför fältinventeringen få en övergripande uppfattning om landskapets nyttjande över tid. Kart- och arkivstudierna genomfördes i de digitala arkiven och omfattade en genomgång av Kulturmiljöregistret (KMR) samt rapporter över tidigare utförda arkeologiska utredningar och undersökningar i närområdet. Det historiska kartmaterialet analyserades i Lantmäteriets digitala

Figur 3. Området kring Nibble med utredningsområdet i svart skraffering. Lämningsnummer i fetstil är ytor, kursiverade är linjer, övriga är punkter i KMR. Skala 1:10 000.

historiska kartmaterial och omfattade Rikets allmänna kartverk (RAK), Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS) samt Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA). En genomgång av Historiska museets fynddatabas gjordes i syfte att identifiera eventuella lösfynd eller äldre inlösta fynd från närområdet.

Fältinventeringen innebar en okulär besiktning av utredningsområdet för att bedöma lämpliga boplatslägen och identifiera eventuella lämningar synliga ovan mark men inte registrerade i Kulturmiljöregistret. Inom ramen för fältinventeringen gjordes också nya inmätningar och bedömningar av hägnader-na lämningarna L2017:4740, L2017:4198, L2017:4564, L2017:4739, L2017:4197, L2017:4344, L2017:4563, L2017:3611 och 2016:175. Lämningarna mättes in med RTK-GPS (R12) med en precision i skogsmark på 2 centimeters standardavvikelse. Samtliga lämningar och objekt beskrevs och fotograferades.

UTREDNINGSSOMRÅDET

Dagens natur- och kulturmiljö

Utredningsområdet är beläget öster om tätorten Upplands Väsby, mellan avfallsanläggningen och grustäkten Nibbleanläggningen och Wäsby Golf, invid Vallentunavägen (väg 268). I söder utgörs terrängen av en igenlagd åkermark som idag är planterad med tall och som mot norr övergår i en skogbeväxt höjd som karaktäriseras av påfallande mycket moränblock, sten och berg i dagen. Ytterligare mot norr finns en svacka, även den med planterad tall, som övergår i ny förhöjning i form av en smal moränås. Den tidigare åsen har idag schaktats ur mot väster, vilket blir tydligt när man ser till de historiska flygbilderna, se figur 4. I den är delen av undersökningsområdet är terrängen helt annorlunda mot i söder. Här är åsen gräsbevuxen för att längst mot norr övergå i buskig sly. Trädbeståndet i den här delen består av äldre ekar. Höjderna i området uppgår idag till mellan 15–25 meter över havet.

I sydväst har det tidigare legat en sjö, Älvsjön, vilken dikats ur i sen helhet under sent 1800-tal, in på 1900-talet fanns här en våtmark eller mosse (Rikets Allmänna kartverk akt J112-75-4), vilket återfinns i dagens namnflora som Brunnby mosse. Inom det området som utgör den gamla sjön återfinns Nibbleanläggningen, en grustäkt och avfallsanläggning.

Öster om utredningsområdet finns ett större krondike vilket i äldre kartmaterial är en bäck eller å. Även här har det ända in på 1700-talet varit vått och sankt. På en ägomätning över Nibble gård från år 1747 står att läsa att dalkarlar uppröjt och rothuggit kärrmark och när denna fått sätta sig och sammansjunkit har man kunnat ta ur starr och mosshö därifrån (LMS akt A38-13:1). Denna uppröjda mark går i senare kartmaterial under benämningen Storängen vilket är platsen för ovan nämnda krondike.

Något söder om utredningsområdet återfinns sockengränsen mellan Hammarby och Fresta socknar. Denna gräns har dock inte någon relevans för stensträngsbygden då "sockenindelningen inte går tillbaka på några järnåldersbygder utan är medeltida nyskapelser" (Eriksson & Strucke 2008:70).

Inom utredningsområdet fanns före den nu aktuella utredningen ett antal stensträngar registrerade som möjlig fornlämning, vilket tidigare nämnts. Dessa återfanns till största delen i den södra delen av utredningsområdet. I den norra delen fanns en stensträng, L2016:175 och en ensamliggande kvadratisk stensättning, L2016:889.

Figur 4. Utredningsområdet (här i blått) markerat på Lantmäteriets historiska flygbild från ca 1960. Skala 1:3 000.

DEN ÄLDRE KULTURMILJÖN

Under järnåldern var Fresta och Hammarby socknar en del av ett numera till stor del uppgrundat fjärdlandskap. Långsmala, vindlande fjärdar utgjorde goda kommunikationsleder såväl sommar- som vintertid. Under äldre järnålder, när vattnet stod cirka 10 meter högre än idag, gick en långsmal fjärd ända fram till Odenslunda gård, och delade Fresta och Hammarby socknar i en östlig och en västlig del. Endast ett mindre näs skilde denna fjärd från en förlängning av sjön Fysingen som då hängde samman med Sigtunafjärden och Mälaren. Under bronsåldern var området del av ett omfattande skärgårdslandskap. Det var först under äldre järnålder som de lerfyllda dalgångarna i sprickdalslandskapet i högre grad började torrläggas och förutsättningar för en fast bebyggelse grundad på jordbruk uppstod. (Ramström 2016 med där anförd litteratur).

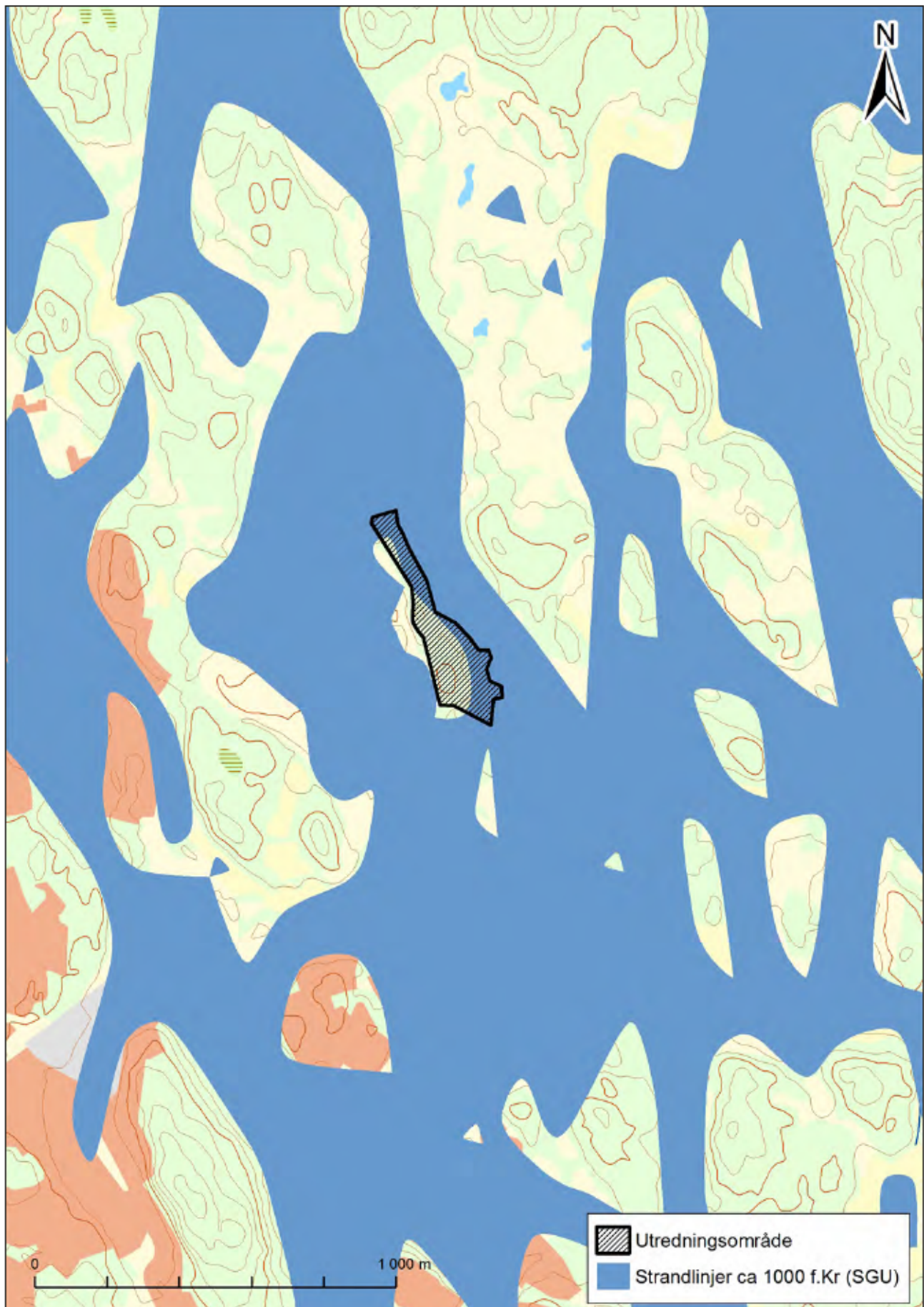
Under stenålder har utredningsområdet legat under vatten och det reser sig ur havet först under bronsåldern, se figur 5 och 6, som en kobbe eller mindre ö. Först under äldre järnålder blir området tillgängligt på ett mer stabilt sätt och ligger då på ett näs mellan två igenväxande fjärdar där den västra kom att bilda fornsjön Älvsjön som omtalats tidigare. Redan under äldre järnålder har området troligen varit ganska väl befolkat med tanke på mängden stensträngar, även om de kan härröra från flera olika tidsperioder.

Under järnåldern expanderar sedan bebyggelsen stadigt, vilket framför allt syns i ökningen av gravar och gravfält från denna period, men även i de utbredda stensträngssystemen. Landet har omkring år 500 f.Kr. höjt sig markant och vattnet snörps av och bildar vikar och insjöar eller våtmarker, som har betydelse för just äldre järnålderns ekonomi som till delar grundar sig på boskapsskötsel. Många stensträngar sluter an till just insjöar och vikar som i sig är naturliga barriärer i landskapet tillsammans med stora flyttblock och berg (Ramström 2016:14 och där anförd litteratur). Till detta kommer i utredningsområdet även längre moränstråk av storblockig morän där stensträngar byggts i anslutning till naturbildningar, varför det är svårt att i området skilja mellan natur- och kultur i den bemärkelsen att man nyttjat redan befintliga barriärer som en integrerad del i stensträngssystemen. Detta har till delar skapat problem vid den antikvariska bedömningen då naturliga moränstråk som tidigare bedömts som stensträngar, med den antikvariska statusen möjlig fornlämning, i själva verket utgör naturbildningar.

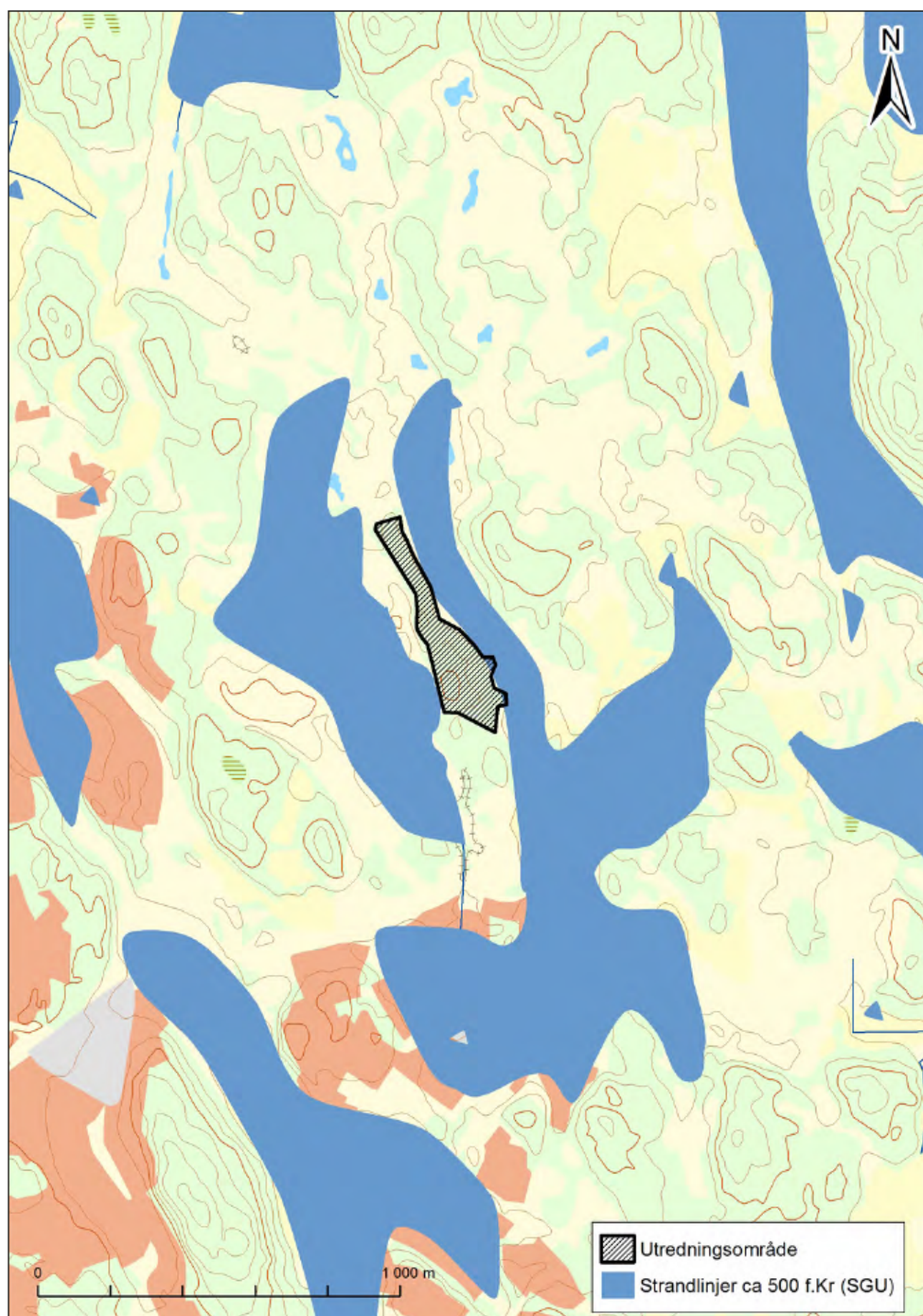
Yngre järnålderns och medeltidens landskap är likt det landskap vi ser idag även om det fortfarande fanns en större sjö, Älvsjön, öster om utredningsområdet och en fjärd in från sjön Fysingen i väster. På så sätt är landskapet i utredningsområdet fortfarande likt det landskap som återfinns omkring 500 f.Kr, som en reminiscens, medan landskapet i ett större utsnitt har grundats upp och förändrats.

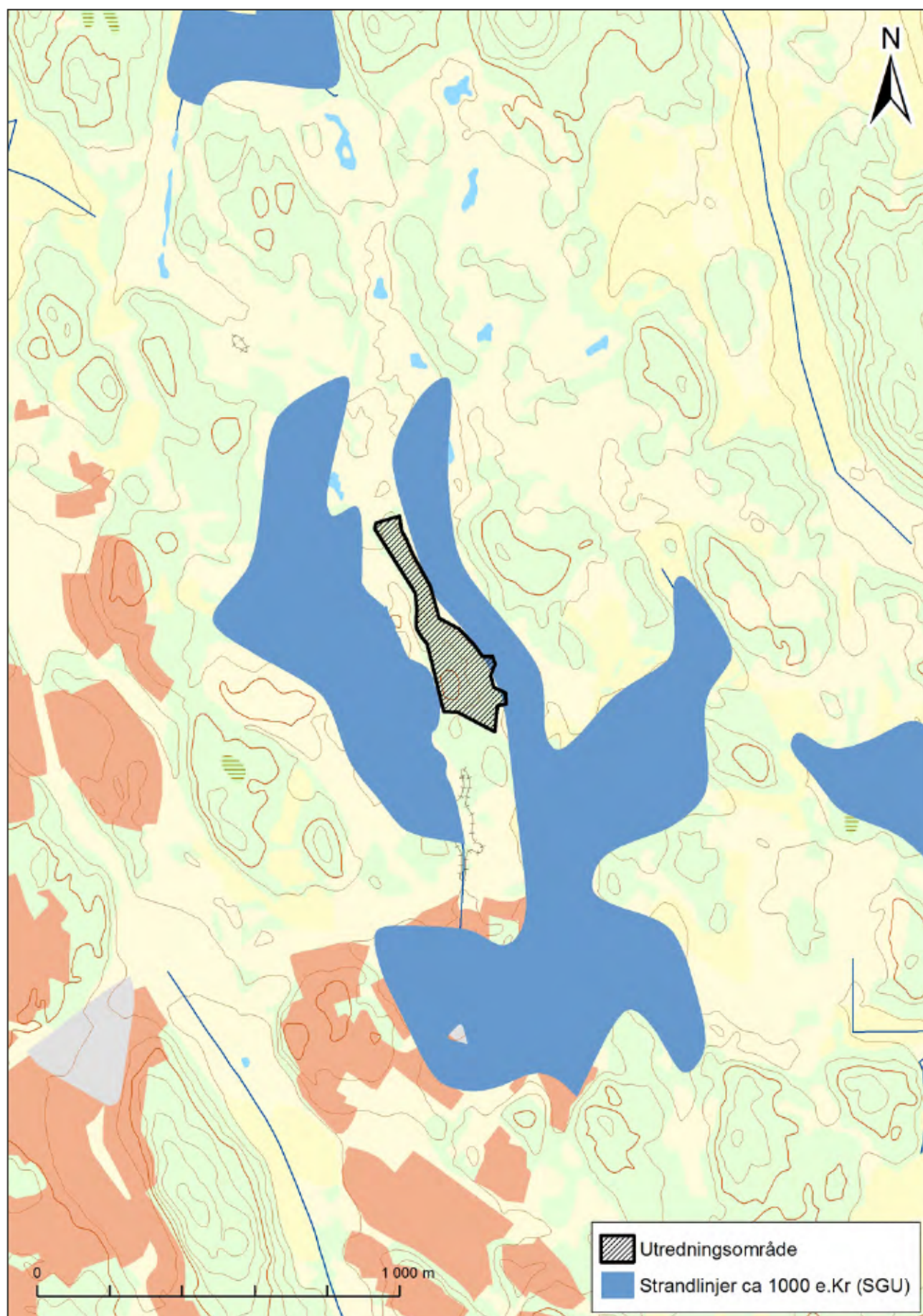
Figur 5. Landskapet kring utredningsområdet under äldre bronsålder, omkring år 1 500 f.Kr.
Skala 1:15 000.

Figur 6. Landskapet kring utredningsområdet under yngre bronsålder, omkring år 1000 f.Kr.
Skala 1:15 000.

Figur 7. Landskapet kring utredningsområdet under äldre järnålder, omkring 500 f.Kr. Skala 1:15 000.

Figur 8. Landskapet kring utredningsområdet kring yngre järnålder, omkring år 1 000 e.Kr. Skala 1:15 000.

Utredningsområdet är beläget inom den historiska ägan till byn Nibble, eller Nibbla som den heter i det äldre historiska kartmaterialet (Lantmäteristyrelsens arkiv akt A38-13:A10:133). Den historiska bebyggelsen var belägen på en förhöjning i landskapet medan åkrarna återfinns i lägre liggande partier med lerjordar som bildats när havet dragit sig tillbaka. Byn har bestått av två gårdar där den ena utgjort kronorustningsstam under Kungliga Majestäts livregemente till häst, och det andra har utgjort ett frälsehemman (Lantmäteristyrelsens arkiv akt A38-13:1).

Strax nordnordöst om gården finns ett järnåldersgravfält, L2017:4111, bestående av 30 synliga gravar. Det rör sig uteslutande om runda stensättningar. Fornlämningsbilden i närområdet består utöver gravfältet i stort sett enbart av stensträngar. Utöver stensträngarna finns även fossil åkermark, som till exempel L2017:6928, belägen strax söder om utredningsområdet.

Utredningsområdet är beläget intill den historiska ägo gränsen till byarna Brunnby och Vik i väster och utgör i hela det historiska kartmaterialet en skogbevuxen utmark utan känd bebyggelse. Bitvis har den höglänta förhöjningen i söder nyttjats som skogsbete vilket omnämns i kartan från år 1747 (figur 9). Där står att läsa att marken är bergaktig och höglänt med vacker skog av gran och tall. Betet är dock ej synnerligt gott som i de andre bägge hagarna (Lantmäteristyrelsens arkiv akt A38-13:1). Med de bägge andra hagarna åsyftas här hagar belägna i lägre liggande partier av ängsmark.

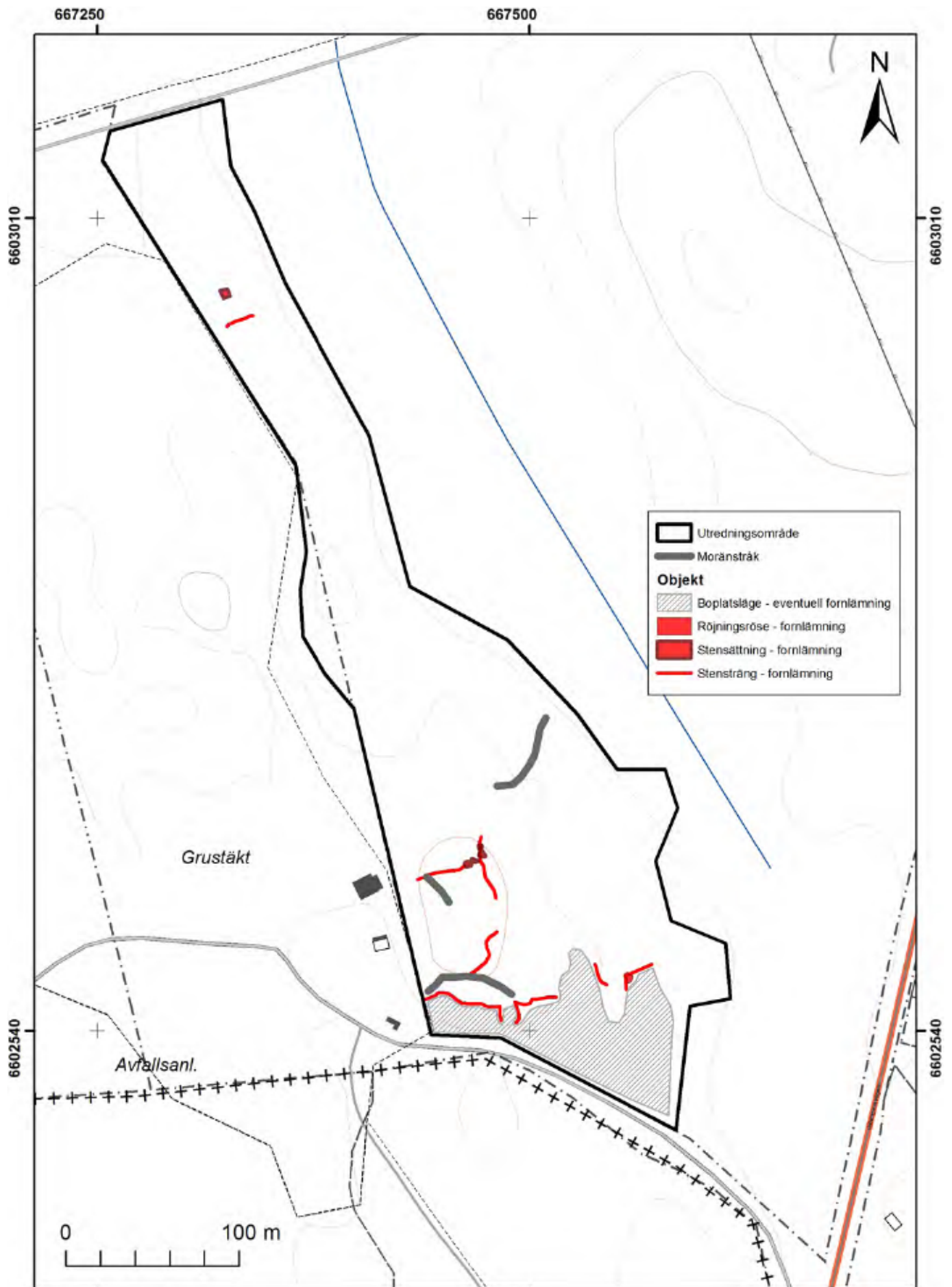
Figur 9. Ägomätning över byn Nibbla från år 1747. Utredningsområdet markerat i svart. Lantmäteristyrelsens arkiv akt A38-13:1. Skala 1:6 000.

Tidigare undersökningar

De undersökningar som gjorts i närheten av utredningsområdet har till största delen utgjorts av arkeologiska utredningar etapp 1 och 2. Här kommer endast utredningar där sökschaktsgrävning genomförts att redovisas. År 2015 gjorde Arkeologikonsult AB en arkeologisk utredning etapp 2 vid Högvreten även den belägen inom Nibble ägor. Platsen ligger sydost om gården, cirka 1 kilometer från det nu aktuella utredningsområdet och påminner starkt om detta. Inom Högvretenkomplexet finns ett flertal stensträngar, L2016:359 och L2016:403 med flera, belägna inom ett höglänt skogsparti, här finns också ett par uppbyggda terrasserings. Vid schaktningar inom stensträngsområdet hittades en härd som daterades till förromersk järnålder (Sundin 2015). Trots omfattande schaktningar hittades bara den ensamliggande härden varför den får ses som en så kallad herdehärd.

År 2019 genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inför ombyggnaden av väg 268, vilken man svänger av från när man ska till det nu aktuella utredningsområdet. Vid utredningen för vägen pekades ett objekt, objekt 38, ut som ett möjligt förhistoriskt boplatsläge. Objektet ligger ca 100 meter öster om utredningsområdet, inom den tidigare nämnda Storängen. Schaktningar på platsen visade inga lämningar av arkeologiskt intresse.

I slutet av 2019 gjordes en mer omfattande undersökning av L2013:8144, cirka 800 meter nordväst om utredningsområdets norra kant. Undersökningen gjordes av Arkeologikonsult AB inom en 900 kvadratmeter stor yta belägen i lägre liggande åkermark. Här hittades ett 20 meter långt treskeppigt långhus från yngre förromersk järnålder – äldre romersk järnålder. Långhuset vid Vik representerar en liten ensamliggande bosättning under äldre järnålder” (Sörman 2021:7)

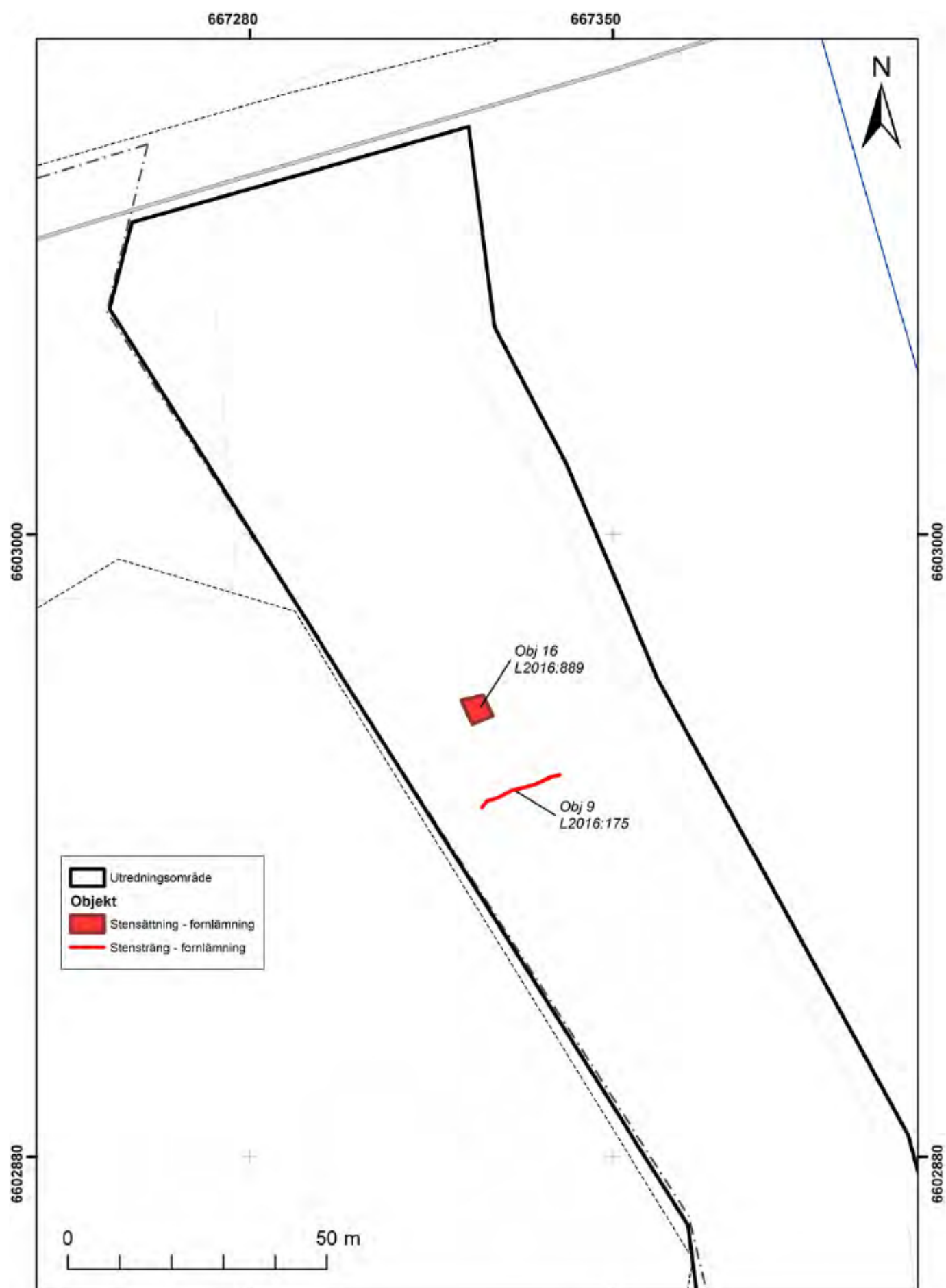
Figur 10. Plan över utredningsområdet med de objekt som påträffades vid utredningen. Skala 1:3 000.

RESULTAT FRÅN INVENTERINGEN

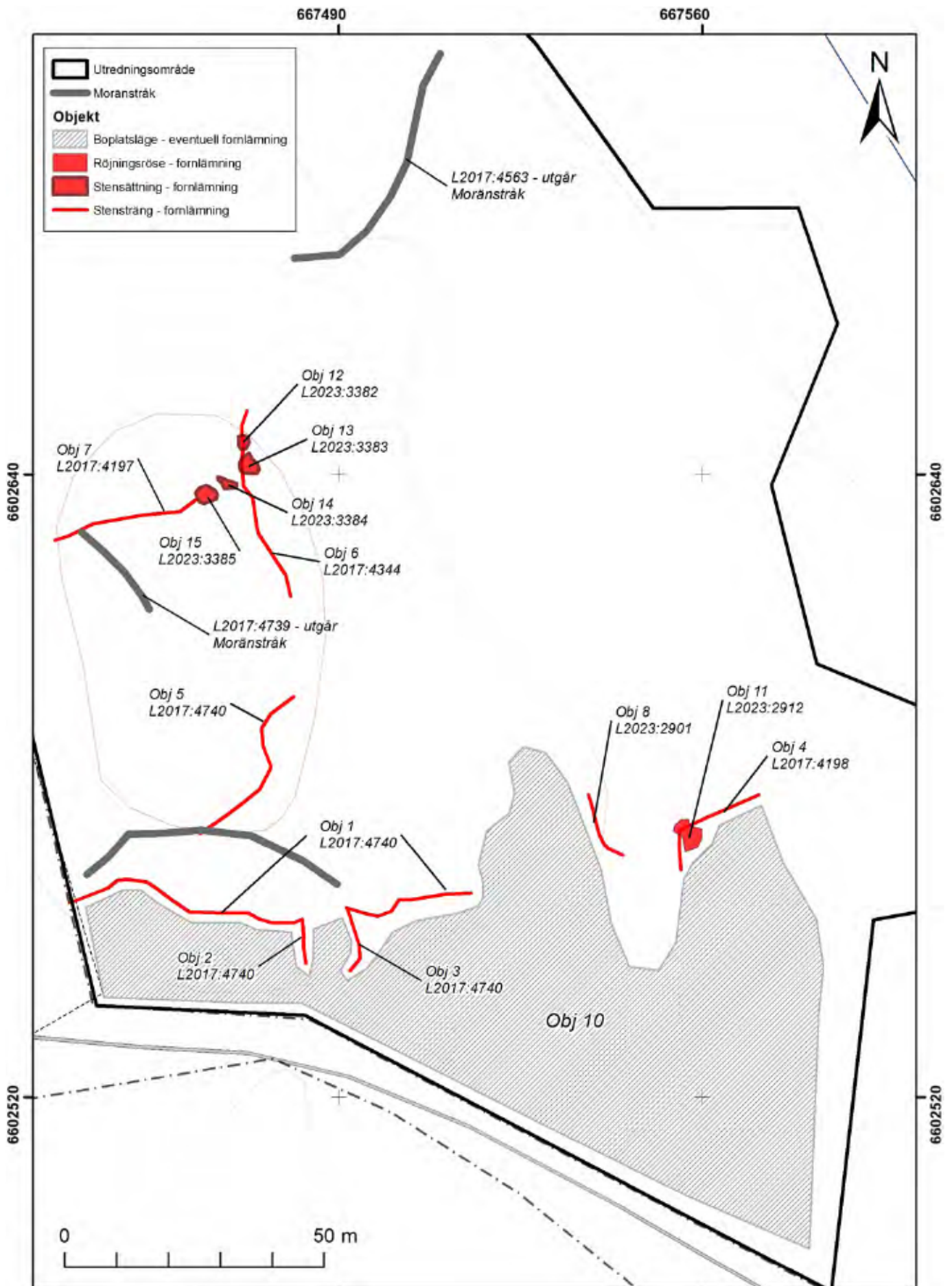
Inom utredningsområdet har 16 objekt dokumenterats. Det rör sig om 15 fornlämningar och ett möjligt boplatssläge. Tre lämningar med antikvarisk status *möjlig fornlämning* kunde avfärdas vid inventeringen. Åtta tidigare kända lämningar har reviderats från *möjlig fornlämning* till *fornlämning*. Sex fornlämningar har nyregistrerats.

Obj	L-nr	Anläggningstyp	Beskrivning	Antikvarisk status före arkeologisk utredning etapp 1	Antikvarisk status efter arkeologisk utredning etapp 1
1	L2017:4740	Hägnad/ Stensträng	82 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,4–0,7 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
2	L2017:4740	Hägnad/ Stensträng	8 meter lång, 0,5–0,7 meter bred och 0,3–0,4 meter hög. Utlöpare från objekt 1.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
3	L2017:4740	Hägnad/ Stensträng	12 meter lång, 0,4–0,7 meter bred och 0,2–0,5 meter hög. Utlöpare från objekt 1.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
4	L2017:4198	Hägnad/ Stensträng	25 meter lång, 0,4–0,7 meter bred och 0,2–0,5 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
5	L2017:4564	Hägnad/ Stensträng	36 meter lång, 0,4–0,6 meter bred och 0,3–0,5 meter hög. I denna igår ett moränstråk, L2017:4739, se nedan	Möjlig fornlämning	Fornlämning
6	L2017:4344	Hägnad/ Stensträng	38 meter lång, 0,3–2 meter bred och 0,3–2 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
7	L2017:4197	Hägnad/ Stensträng	29 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,3–0,8 meter hög.	Möjlig fornlämning	Fornlämning
8	L2023:2901	Hägnad/ Stensträng	14 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,4–0,8 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
9	L2016:175	Hägnad/ Stensträng	17 meter lång, 0,3–0,5 meter bred och 0,2–0,3 meter hög	Fornlämning	Fornlämning

10		Boplatsläge	Ett cirka 5 400 m ² stort stenröjt område.		Boplat, eventuell fornlämning
11	L2023:2912	Röjningsröse	6×3 m, 0,8 m h av sten 0,4–0,8 m st.		Fornlämning, då den överlagrar fornlämning. Rek i lämningstypslistan. Nyregistrering
12	L2023:3382	Stensättning	Närmast rund, 2,5 meter i diameter och 0,3 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
13	L2023:3383	Stensättning	Rund, 5 meter i diameter och 0,3 meter hög		Fornlämning Nyregistrering
14	L2023:3384	Stensättning	Triangulär 2×3×3 meter stor och 0,3 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
15	L2023:3385	Stensättning	Rund, 4 meter i diameter och 0,2 meter hög.		Fornlämning Nyregistrering
16	L2016:889	Stensättning	Rektangulär, 5×4 meter och 0,2-0,3 meter hög.	Fornlämning	Fornlämning
	L2017:4739	Hägnad/stensträng	Moränstråk, Ingår som del i L2017:4564, se ovan objekt 5.	Möjlig fornlämning	Ej lämning, naturbildning
	L2017:4563	Hägnad/stensträng	Moränstråk. Ingår som en del i hägnadssystemet även om det är en naturbildning.	Möjlig fornlämning	Ej lämning, naturbildning
	L2017:3611	Hägnad/stensträng	Sten från grävt dike	Möjlig fornlämning	Ej lämning.

Figur 11. Plan över utredningsområdets norra del och de två objekt som dokumenterades. Skala 1:1 000.

Figur 12. Plan över utredningsområdets södra del och de objekt som dokumenterades. Skala 1:1 000.

Figur 13. Stensträngen objekt 1, L2017:4740, sedd från väster.

• *Objekt 1, 2 och 3, Hägnad/Stensträng, L2017:4740*

Stensträngen är 82 meter lång, 0,3–0,6 meter bred, 0,4–0,7 meter hög och löper i östvästlig riktning. Den är enskiktad och består av stenar i storleken 0,4–2 meter som till delar är övermossade. De större stenarna är naturliga block som inkorporerats i stensträngen. I den östliga delen av stensträngen finns en öppning med två utlöpare av stensträngar som är 8–12 meter långa, 0,4–0,7 meter breda och 0,2–0,5 meter höga av 0,3–1,3 meter stora stenar. Öppningen i stensträngen leder ner mot lägre liggande parti, se objekt 10, av igenlagd åkermark.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTIKVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Ny geometri då den östra delen av tidigare inprickning bestod av glesa block utan sammanbindande stenar. Antikvarisk status ändrad från möjlig fornlämning till fornlämning.

Figur 14. Stensträngen objekt 4, L2017:4198, i förgrunden. Här syns även hur röjningsröset objekt 11, L2023:2912, stratigrafiskt överlagrar stensträngen.

- *Objekt 4, Hägnad/Stensträng, L2017:4198*

Stensträngen är L-formad, 25 meter lång, 0,4–1,5 meter bred, 0,3–1,4 meter hög. Den är enskiktad och består av sten i storleken 0,3–1 meter som är övermossade. I båda ändarna finns två större markfasta block. Stensträngen överlagras stratigrafiskt av objekt 11, L2023:2912.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTIQUARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Lämningen har fått ny geometri och den antikvariska statusen är ändrad från möjlig fornlämning till fornlämning.

Figur 15. Stensträngen objekt 5, L2017:4564, sedd från nordost.

• *Objekt 5, Hägnad/Stensträng, L2017:4564*

Stensträngen är 36 meter lång, 0,4–0,6 meter bred och 0,3–0,5 meter hög i nordnordvästlig-sydsydöstlig riktning. Den är enskiktad, övertorvad och består av sten i storleken 0,4–0,8 meter men här ingår även markfasta block som är 1–1,5 meter stora. Stensträngen är sammanbyggd med ett större naturligt moränstråk som löper i östvästlig riktning och som är beläget söder om denna.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTIKVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Lämningen fick ny geometri. Tidigare ingick moränstråket i hägnaden men då detta är naturligt har denna del tagits bort även om den ingår som en integrerad del i stensträngen. Den antikvariska statusen är ändrad från möjlig fornlämning till fornlämning.

- *Objekt 6, Hägnad/Stensträng, L2017:4344*

Stensträngen är 38 meter lång, 0,3–2 meter bred och 0,2–1,5 meter hög i nord-sydlig riktning. Den södra änden börjar vid ett större, markfast, block. Insprängt i stensträngen fanns större block vilket gör att bredd och höjd varierar kraftigt. Stensträngen är belägen på krönet till undersökningsområdets högsta parti och ingår delvis i objekt 12, L2023:2282 och objekt 13, L2023:3383, vilket gör att det finns en kronologisk stratigrafi mellan objekten som var svår att utröna visuellt. Den är enskiktad och övermossad.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Lämningen fick en ny geometri och den antikvariska statusen ändrades från möjlig fornlämning till fornlämning.

- *Objekt 7, Hägnad/Stensträng, L2017:4197*

Stensträngen är 29 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,3–0,8 meter hög i östvästlig riktning. Den är enskiktad och består av sten i storleken 0,3–1,3 meter stora som är övermossade. Stensträngen går ihop med ett moränstråk i den västra delen som löper i nordsydlig riktning och ansluter till den i söder. Stensträngen löper upp mot krönet från väster för att ansluta till objekt 15, L2023:3385 i öster.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Lämningen har fått ny geometri och den antikvariska statusen har ändrats från möjlig fornlämning till fornlämning.

Figur 16. Stensträngen objekt 8, L2023:2901, sedd från sydöst. Det större blocket är svagt synligt i den borte änden av stensträngen.

• *Objekt 8, Hägnad/Stensträng, L2023:2901*

Stensträngen är 14 meter lång, 0,3–0,6 meter bred och 0,4–0,8 meter hög i nordvästlig-sydöstlig riktning. Den är enskiktad av sten i storleken 0,4–0,8 meter som är övermossade. I den nordvästra delen börjar den vid ett större block som är 1,35×1,3×0,85 meter stort.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Nyregistrering.

• *Objekt 9, Hägnad/Stensträng, L2016:175*

Stensträngen är 17 meter lång, 0,3–0,5 meter bred och 0,2–0,3 meter hög i öst-västlig riktning. Den är enskiktad och delvis övermossad av sten 0,3–0,5 meter stora. Stensträngen är belägen i ett område som i övrigt saknar den här lämningstypen. Den överensstämmer väl med ett skifte i markslag som återfinns på den tidigare onämnda ägomätningen över Nibble från år 1747 (se figur 20) varför den på något sätt förefaller ha ingått i den hägnad som återges i kartan. Stenar har ibland ingått som stöttor i vissa typer av gärdesgårdar, särskilt i Dalarna, där de går under beteckningen falugärdesgårdar, se figur 17. I kartan från 1747 omnämns att dalkarlar har varit på ägan och röjt, möjligen kan de då även ha varit behjälpliga med att även sätta upp gärdesgårdar.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Lämningen har fått ny geometri, den antikvariska bedömningen kvarstår.

Figur 17. Falugärdesgård, observera stenarna som när en gärdesgård inte längre är bruk ser ut som förhistoriska stensträngar. Illustration av Nina Balknäs, Arkeologgruppen AB.

• *Objekt 10, Boplatsläge*

Boplatsläge, cirka 5 400 kvadratmeter stort i ett södervänt läge. Området är stenröjt och har under modern tid nyttjats som åker. Idag återfinns en tallplantering inom delar av ytan. Det bästa läget inom ytan återfinns söder om objekt 4 (L2017:4198) och objekt 11 (L2023:2912). Det är ett klassiskt boplatsläge i ett stensträngslandskap. "Vid en analys av hur stensträngarna strukturerat landskapet i olika markslag, kan man även lokalisera bebyggelsen. Med hjälp av stensträngarnas utbredning och kännedom om topografin är det möjligt att påvisa inägomarkens åker och äng. Fägatorna löpte från betesmarkerna in mot bebyggelsen, så att fägatornas trattar mot inägorna anger också bebyggelsens lägen. Även de samtida gravfälten är i viss mån bebyggelse indikerande (Essen & Ramström 2005:77). Ser man till landskapsanalysen som gjordes i samband med byggandet av Norrortsleden (Essen & Ramström 2005) i närliggande Freshta och Täby socknar vad gäller äldre järnålderns stensträngslandskap kan det

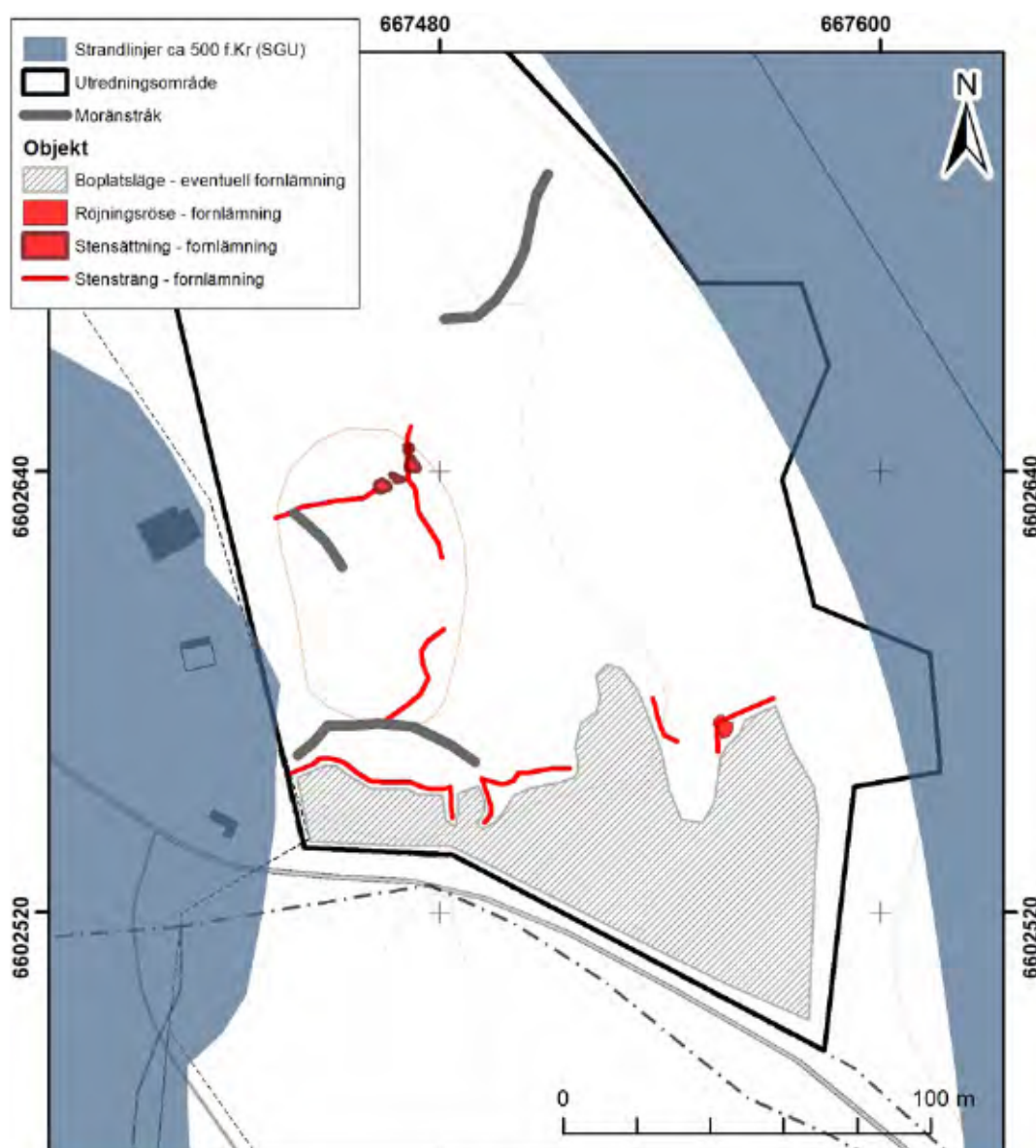
konstateras att de boplatser från perioden som undersöktes hade vissa gemensamma landskapselement. De var belägna invid havsvikar, stensträngar som utgjorde tänkta fågator ledde ofta ner till vattnet, vissa boplatser, inte alla, var belägna i krökar eller hak av stensträngarna. Den utpekade boplatssytan har dessa karaktäristika, se figur 9 och 15.

ANTIKVARISK STATUS

Eventuell fornlämning.

REVIDERING I KMR

—

Figur 18. Stensträngslandskapet med strandlinjerna under äldre järnålder. Här syns tydligt hur stensträngarna inom undersökningsområdet förhåller sig till just vattenlinjer. Ytan med ett eventuellt boplatsläge, objekt 10, är skrafferat i grått. Skala 1:2 000.

• *Objekt 11, Röjningsröse, L2023:2912*

Röjningsröset var ovalt, 6×3 meter i nordvästlig-sydöstlig riktning och 0,8 meter stort bestående av sten i storleken 0,4–0,8 meter stora. Röjningsröset överlagrade stratigrafiskt objekt 4, stensträngen L2017:4198.

ANTI-KVARISK STATUS

Enligt Riksantikvarieämbetets lämningstypslista skall lämningen utgöra fornlämning, då den överlagrar en synlig fornlämning, i det här fallet L2017:4198.

REVIDERING I KMR

Nyregistrering.

• *Objekt 12, Stensättning, L2023:3382*

Stensättningen var belägen i en mycket svag norrlutning, precis på randen till krönet som sluttar brant mot öster. Den är närmast rund, 2,5 meter i diameter och 0,3 meter hög. Fyllningen består av sten i storleken 0,3–0,4 meter stora. Lämningen är övermossad. Stensträngen objekt 6 (L2017:4344) ingår i stensättningens västra kant och bildar här en kantkedja. Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Nyregistrering.

• *Objekt 13, Stensättning, L2023:3383*

Stensättning belägen i krönläge med en brant sluttning direkt mot öster. Den är rund, 5 meter i diameter och 0,3 meter hög. I norr och väster finns en bevarad kantkedja av 0,5–0,6 meter stora stenar. Fyllningen består av sten i storleken 0,3–0,4 meter. I väster kan det till delar var svårt att skilja vad som är kantkedja och var som är stensträngen objekt 6 (L2017:4344), se figur 19.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Nyregistrering.

Figur 19. Stensättningen objekt 13, L2023:3383, sedd från nordväst med den tydliga kantkedjan i norr och väster.

• Objekt 14, Stensättning, L2023:3384

Stensättningen är belägen i krönläge, triangulär med armar som är 2×3×3 meter, med tydliga hörnstenar som är 0,45 meter stora. Fyllningen består av 0,3–0,45 meter stora stenar. Lämningen är övertorvad och övermossad. Området kring objekt 14 (L2023:3384) och objekt 15 (L2023:3385) är beväxt med kraftig sly varför det inte går att utesluta att det kan finnas ytterligare gravar i området. Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTIKVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Nyregistrering.

• *Objekt 15, Stensättning, L2023:3385*

Även denna stensättning är belägen i krönläge. Den är rund, 4 meter i diameter och 0,2 meter hög. Fyllningen består av sten som är 0,3–0,4 meter stora. I väster ansluter stensträngen objekt 7 (L2017:4197) till stensättningen. Området kring objekt 14 (L2023:3384) och objekt 15 (L2023:3385) är beväxt med kraftig sly varför det inte går att utesluta att det kan finnas ytterligare gravar i området. Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Nyregistrering.

• *Objekt 16, Stensättning, L2016:889*

Stensättningen är belägen i den norra delen av utredningsområdet, på krönet till en moränås. Den är rektangulär 5×4 meter stor och cirka 0,2–0,3 meter hög. Kraftigt övertorvad. Lämningen var vid inventeringstillfället beväxt med högt gräs vilket försvårade bedömningen. Den var stenfylld men storleken på stenarna som ingick i fyllningen kunde inte bedömas på grund av växtligheten. Det gick inte heller att avgöra om lämningen hade en tydlig kantkedja. Några mer markerade hörnstenar fanns inte. Ytterligare lämningar omkring stensättningen kunde inte uppfattas och den får betecknas som en ensamliggande stensättning. På stensättningen växer en större ek.

Lämningen uppfyller Kulturmiljölagens samtliga rekvisit för fornlämning då den är en lämning efter mänsklig verksamhet under forna tider som har tillkommit genom äldre tiders bruk, är varaktigt övergiven och tillkommen före år 1850.

ANTI-KVARISK STATUS

Fornlämning.

REVIDERING I KMR

Lämningen har fått ny geometri, den antikvariska bedömningen kvarstår.

Sammanfattningsvis kan sägas att samtliga lämningar i området var välbevarade och saknade skador.

TOLKNING

Stensträngsområdet i den södra delen av utredningsområdet är väl sammanhållet och bedöms höra till den äldre järnålderns stensträngslandskap. Om man lägger de kända stensträngarna inom den historiska fastigheten Nibble och dessa ägo gränser från år 1747 framträder intressanta mönster, se figur 20. Många är stensträngarna som ringar in eller förhåller sig till skifte i markslag på 1700-tals kartan. Vad detta beror på kan man fundera så till vida om det är stensträngen som förhåller sig till förändrat markslag eller om det är markslaget som förhåller sig till stensträngarna.

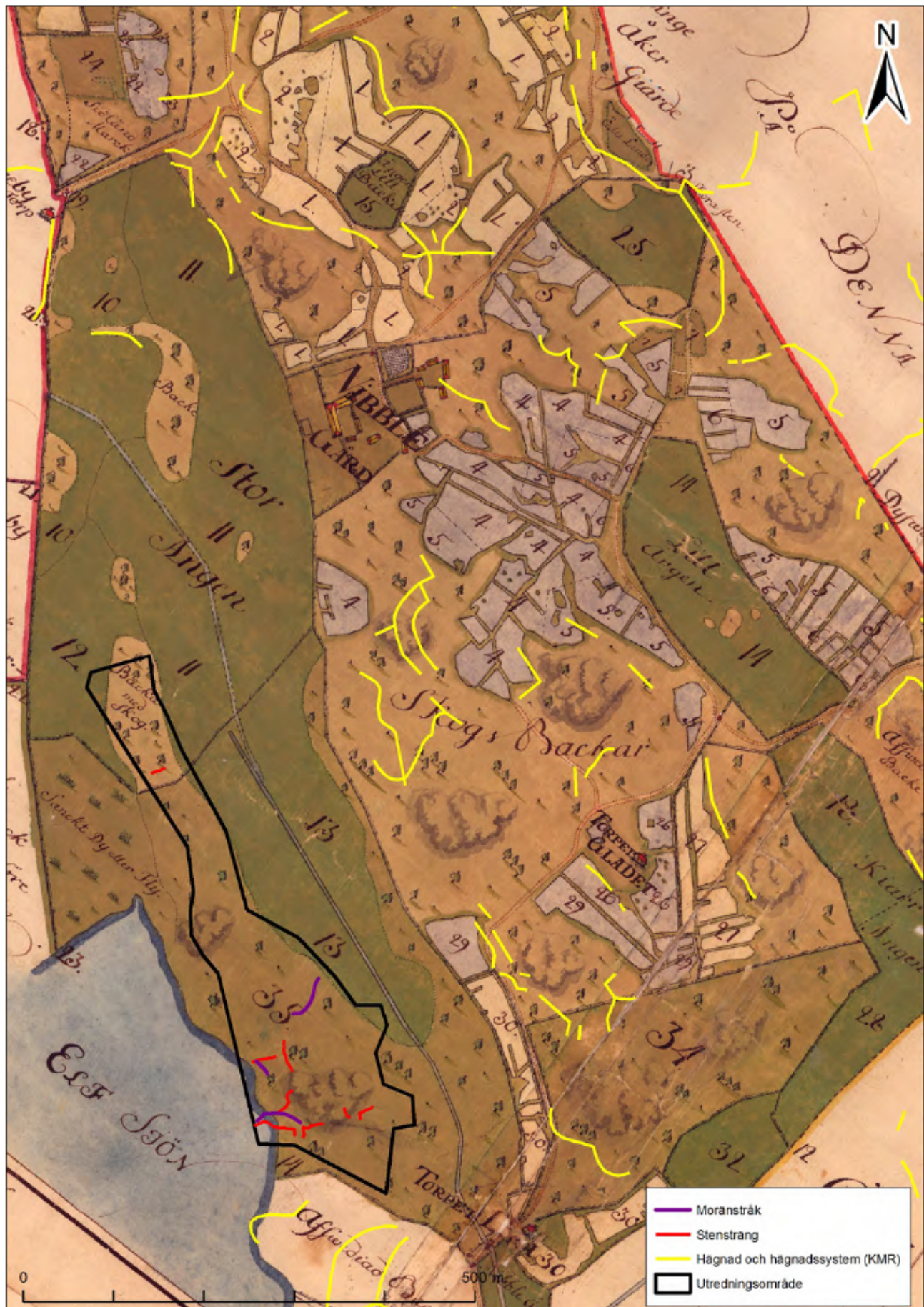
Stensträngarna i den södra delen är belägna inom skogsmark, och skiljer inte ut olika markslag, förutom objekt 1 (L2017:4740) som ligger på gränsen mellan odlingsmark och skogsmark, där den odlade marken på 1747 års karta hör till torpet Lura som är beläget strax söder om kartutsnittet. Åkergärdet utgör ett av två gårdarna i ett tvåskifte. Denna mark läggs sedermera i träda och tas inte upp igen förrän under 1900-talet och brukas under en period innan tall planteras på ytan under andra halvan av 1900-talet. Utöver de uppförda stensträngarna har även två moränstråk, L2017:4739 och L2017:4563, nyttjats aktivt och ingått i systemet. Enligt lämningstypslistan och diskussion med Fornreg kan dessa inte tas upp som lämningar då de är naturbildningar, trots att de aktivt nyttjats och är en fullvärdig del av stensträngssystemet. Men, ska man förstå systemet måste dessa ingå, här finns en lapsus i registreringssystemet och det visar på svårigheterna att förstå dessa komplexa landskap enbart utifrån KMR, därför redovisas dessa på översiktsplanen över ytan, se figur 12. Moränstråket söder om objekt 5 bildar tillsammans med objekt 1 en fägata som leder ner till Älvsjön. Cirka 80 meter söder om L2017:4740 och utanför utredningsområdet, söder om Vallentunavägen, finns ett stensträngskomplex, L2017:7228, L2017:6370 med flera. Hur dessa stensträngar förhåller sig till de inom undersökningsområdet och om de tillhör ett sammanhängande system är svårt att avgöra. Mellan de båda systemen finns en tydlig svacka, där objekt 10, det eventuella boplatsläget i äldre åkermark finns och där delar kan ha varit blöta i äldre tider då den utdikade sjön är belägen strax intill, se figur 20.

I och med inventeringens upptäckt av en mindre gravgrupp i krönläge på det enda högre partiet i landskapet, cirka 23 meter över havet, förstärks den äldre järnålderns mikrolandskap inom utredningsområdet.

En eventuell boplat, samtida med stensträngarna och gravarna, kan återfinns inom ytan objekt 10, se figur 12. Terrängen här är lägre liggande och stenröjd, vilket kan bero på att delar av ytan, den delen som ligger söder om objekt 1, L2017:4740, nyttjats för odling. Ett riktigt intressant boplatsläge är ytan som ligger söder om objekt 4, L2017:4198, den ligger något högre. Här finns ett odlingsröse, objekt 11, L2023:2912, som överlagrar objekt 4, L2017:4198. De

stenar som finns i röset är lite för få för att förklara den stenröjda ytan inom det högre partiet av objekt 10. På äldre flygfoton från 1950–60-talet kan man se att ytan används som hagmark.

I den norra delen av utredningsområdet finns en stensättning, objekt 16, L2016:889 och en stensträng, objekt 9, L2016:175, se figur 11. Vid inventeringstillfället var gräset högt, vilket försvårade inventeringen. En annan parameter att ta hänsyn till i den här delen av utredningsområdet är att väster om utredningsområdets västra gräns har ganska kraftiga urschaktningar gjorts, vilket förändrat landskapsbilden. Det kan till exempel ha medfört att stensträngen har varit betydligt längre än de 17 meter som är synliga idag. Den närmast perfekta matchningen med den hägnad som återfinns på 1747 års karta (se figur 20) gör att man inte kan utesluta att det rör sig om en del av en historisk hägnad, eller så har ett äldre element i landskapets nyttjats vid uppförandet av en hägnad.

Figur 20. Karta från år 1747 med utredningsområdet och utredningsobjekten i rött, samt övriga lämningar registrerade som hägnad och hägnadssystem i KMR. Skala 1:6 000.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN I FÖRHÅLLANDE TILL UNDERSÖKNINGSPLANEN

Uppdraget har genomförts utan avvikelser från syftet eller metoden som har redovisats i undersökningsplanen, vilket innebär att den undersökningsplan och kostnadsberäkning som upprättades inför den arkeologiska utredningen etapp 1 har följts.

REFERENSER

- Eriksson, A & Strucke U. 2008. Att hägna med stenmurar. En studie av stensträngsbygder i Mälardalsregionen. I: Olausson, M (red.). *Hem till Jarlabanke. Jord, makt och evigt liv i östra Mälardalen under järnålder och medeltid*
- Essen, E & Ramström, A. 2005. *Historisk landskapsanalys, Norrortsledens landskap. Hur området kring Norrortsleden sett ut under olika tidsperioder*. Norrortsleden, Uppland, Fresta och Täby socknar. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Mitt rapport 2005:25
- Ramström, A. 2016. *Arkeologisk utredning etapp 1 mellan E4:an och Grana, väg 269, samt utredning etapp 1 och 2 Hammarby trafikplats*. Hammarby, Fresta och Vallentuna socknar, Upplands Väsby och Vallentuna kommuner, Uppland. Arkeologgruppen rapport 2016:66
- Ramström, A. 2020. *Väg 268, Granakurvan*. Fresta och Vallentuna socknar, Upplands Väsby och Vallentuna kommuner, Uppland. Arkeologisk utredning etapp 2. Arkeologgruppen AB rapport 2020:14
- Sundin, L. 2015. *En härd vid Högvreten Nibble*. Arkeologisk förundersökning etapp 2 inom fastigheterna Högvreten 1:2 m.fl. och Nibble 13:1 m.fl., Fresta och Hammarby socknar, Upplands Väsby kommun, Stockholms län. Arkeologikonsult rapport 2015:2859
- Sörman, A. 2021. *Ett långhus från äldre järnålder i Vik*. Arkeologisk slutundersökning av fornlämning L2013:8144 inom fastigheten Vik 1:68, Hammarby socken, Upplands Väsby kommun, Stockholms län. Arkeologikonsult rapport 2021:3314

Historiskt kartmaterial

Nibbla 1–2, 1747, ägomätning. Lantmäteristyrelsens arkiv akt A38-13:1
Häradsekonomiska kartan, 1901-06, Rikets allmänna kartverk, akt J112-75-4
Geometrisk avmätning, 1636, Lantmäteristyrelsens arkiv akt A38-13:A10:133

HISTORISKA FLYGBILDER, LANTMÄTERIET:

<https://minkarta.lantmateriet.se/> 2023-10-26

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län Stockholm
Kommun Upplands Väsby
Landskap Uppland
Socken Hammarby
Fastighet Nibble 1:2

Fornlämningsnummer L2917:4740, L2017:4198, L2017:4564,
L2017:4344, L2017:4197, L2023:2901, L2016:175,
L2023:2912, L2023:3382, L2023:3383,
L2023:3384, L2023:3385, L2016:889,
L2017:4739, L2017:4563, L2017:3611.
Lämningstyp Stensträngar och stensättningar
Datering Äldre järnålder

Typ av undersökning Arkeologisk utredning etapp 1
Länsstyrelsens beslutsdatum 2023-05-08
Länsstyrelsens diarienummer 431-56168-2022
Uppdragsnummer i Fornreg 202300772
Arkeologgruppens projektnummer P22077

Projektleddare Annica Ramström
Fältpersonal Annica Ramström, Sabina Larsson och Agnes Dahlén

Undersökningstid Juni 2023
Inmätningsteknik RTK-GPS
Koordinatsystem SWEREF 99 TM
Höjdsystem RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd gjordes.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2023:22

